

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR

K.F.Nəsirova
Bakı Slavyan Universiteti

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA QAÇQINLARIN VƏ MƏCBURİ KÖÇKÜNLƏRİN HÜQUQİ VƏZİYYƏTİ

Açar sözləri: *Qaçqın, Məcburi köçkün, BMT, H.Əliyev, İnsan hüquqları*

Kesey words: *Azerbaijan, History of international relationship, H.Aliyev, refugee.*

Ключевые слова: *Беженцы, Переселенцы, ООН, Г.Алиев, права человека*

Müraciət etdiyimiz mövzu Azərbaycan Respublikasında qaçqınların və məcburi köçkünlərin hüquqi vəziyyətindən bəhs edir. Biz tarixə nəzər salsaq görürük ki, Azərbaycan dövləti qaçqın və məcburi köçkün problemləri ilə daim üz-üzə qalıb. Qaçqınların və məcburi köçkünlərin pozulmuş hüquqlarının bərpası istiqamətində dövlətimiz daim əzmkarkılıqla çalışır. Təqzib edilməz bir faktdır ki, Azərbaycan dövlətinin əlverişli coğrafi regionda yerləşməsi və yeraltı-yerüstü təbii sərvətlərinin bol olması digər dövlətlərin daim marağına səbəb olmuşdur. XIX yüziliyin axırı və XX yüzillik Azərbaycanlıların həyatında ən dəhşətli işgəncələr, qırğınlar, qaçqınlıq və məcburi köçkünlük, soyqırım, deportasiyalar dövrü kimi qiymətləndirilir. Azərbaycanın ərazisinə daim gözdikənlər Ermənilər olmuşlar. XX əsrin əvvəllərində erməni millətçiləri öz tarixi torpaqlarında yaşayan Azərbaycanlıları planlı sürətdə doğma yurdlarından çıxartmağa, qovmaga, məruz qoydular. 1905-ci ildəki Erməni-Azərbaycan müharibəsi Azərbaycanlıların soyqırımı ilə nəticələndi. Tarix təkrar olunur. 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tərkibinə daxil olan Göyçə, Zəngəzur və digər ərazilər o, zamankı Sovet hökuməti rəhbərlərinin əlli ilə qondarma Ermənistanın ərazisinin tərkibinə qatılmış, Dağlıq Qarabağ ermənilərinə isə əsassız olaraq müxtariyyət verilmişdir. Ermənistan Respublikası sərhədlərini müəyyənləşdirərkən mübahisəli ərazilərin Beynəlxalq Təşkilatlarda ki, müzakirələrə məhəl qoymadan köhnə iddialarından əl çəkməyərək Azərbaycan və Gürcüstan torpaqları hesabına dənizdən-dənizə Böyük Ermənistan yaratmaq məqsədi ilə ərazilərini genişləndirdilər. Bundan sonra Azərbaycana və Gürcüstana qarşı müharibələrə başladılar. Belə bir faktı qeyd etməyi özümə borc bilib olduğum kimi qeyd edirəm. Daşnaq “qəhramanlardan” biri Vahram 1920-ci illərdəki öz qəhramanlığını belə təsvir etmişdir: Mən Basarkeçərdə heç nəyi nəzərə almadan türk əhalisini qırdım –deyə daşnaq lovgalanırdı, lakin bəzən gülləyə hayıfım gəlirdi. Bu itlərə qarşı ən yaxşı üsul odur ki, döyüşdən sonra salamat qalanların hamısını su quyusuna doldurub, üstündən ağır daşlar tökəsən ki, onlardan əsər-ələmət qalmasın. Mən belə də etdim. Bütün kişiləri, qadınları, uşaqları, öldürüb doldurdum quyuya və üstünədə daşlarla doldurdum”.(1-3). Doğrudur ki, hər hansı cinayətin cəzasız qalması növbəti cinayətlərin baş verməsinə rəvac verir. Ermənistan tərəfindən Azərbaycan ərazilərinin təcavüzünün ikinci aspekti isə Dağlıq Qarabağ regionuna daxil olmayan və ona bitişik 7 rayonu laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Fizuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan o, cümlədən Naxçıvanın-1, Tərtər rayonunun-13, Qazaxın-7 yaşayış məntəqəsini ələ keçirir. Ermənistan bu ərazilərimizi işğal etməklə Beynəlxalq Hüququn mövcud prinsiplərini kobud şəkildə pozmuşdur. Yus cogens prinsipləri univrsal xarakterli normadır, bütün dövlətlərarası münasibətlərə şamil edilir. Yus cogens normalarını bütün dövlər qeyri şərtsiz yerinə yetirməyə borcludurlar. Güc tətbiq etməmək və ya güc tətbiq etməklə hədələməmək prinsipi, Dövlətlərin ərazi bütövlüyü prinsipi, Sərhədlərin pozulmamazlığı prinsipi, İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarına hörmət prinsipi, Beynəlxalq mübahisələrin dinc yola həll edilməsi üsulu və.s sadaladığım prinsiplər işğalçı Ermənistan dövləti tərəfindən pozulur. Qaçqın anlayışı kimlərə tətbiq olunur: 1951-ci il 1 yanvar tarixinədək baş vermiş hadisələr nəticəsində irqi əlamətinə, dini etiqatına, milliyyətinə, müəyyən sosial qrupa mənsubluğuna və ya siyasi əqidəsinə görə təqiblərin qurbanı olmaq barəsində tam əsaslı ehtiyat üzündən vətəndaşı olduğu ölkədən kənarda qalan və ya istifadə etmək istəməyən, yaxud müəyyən vətəndaşlığı olmayıb oxşar hallar nəticəsində əvvəl adətən yaşadığı ölkədən kənarda qalan, ehtiyat üzündən oraya qayıda bilməyən və ya qayıtmaq istəməyən şəxsdir.(2,-233). Hər bir qaçqının olduğu ölkə barəsində öhdəlikləri var. Həmin öhdəliklərə görə qanun və qərarlara, həmçinin ictimai asayışı qorumağ üçün görülən tədbirlərə tabe olmalıdır. Cə Məcburi köçkün (ölkə daxilində köçürülmüş şəxs)-Azərbaycan Respublikası ərazisində hərbi təcavüz, təbii və texnogen fəlakət nəticəsində daimi yaşayış yerini tərk etməyə məcbur olub başqa yerə köçmüş şəxsdir. Qaçqın statusunun verilmədiyi hallar:beynəlxalq hüquqda təyin edildiyi kimi, sülhə qarşı cinayət, hərbi cinayət, bəşəriyyətə və ya insanlığa qarşı cinayət törətdiyi müəyyənləşdirilmiş şəxsə;

Azərbaycan Respublikasının ərazisinə gələnə qədər onun hüduqlarından kənarda qeyri-siyasi xarakterli ağır və ya xüsusi ilə ağır cinayət törətmiş şəxsə;

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının məqsəd və prinsiplərinə zidd əməllər törətməkdə müqəssir olan şəxsə.

Qaçqınların və məcburi köçkünlərin hüquq və vəzifələri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, Qaçqınların və məcburi köçkünlərin statusu haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu, və başqa qanunvericilik aktlarında sadalənmişdir. Onların aşağıdakı hüquqları və vəzifələri vardır:

İş və ya yaşayış yeri əldə edəndə xüsusi ayrılmış yerlərdə, lakin ən çoxu üç ay müddətində müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının müəyyən etdiyi qaydada yaşamaq;

Haqq ödəmədən müvəqqəti yaşayış yerinə getmək və əmlakını aparmaq;

Müvəqqəti yaşayış yerində və xəstəxanalarda qocaların, uşaqların, əlillərin, aztəminatlı və ailə başçısını itirmiş şəxslərin müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada lazımi dərman və tibbi yardımı almaq;

Uşaqların məktəbəqədər tərbiyyə ocaqlarında, yeniyetmələrin və gənclərin müvafiq təhsil müəssisələrində təhsil almaq;

Yaşayış məntəqələrində daimi yaşayan vətəndaşlarla eyni əsaslar üzrə ərzaq və sənaye malları almaq;

Dövlətin təyin etdiyi birdəfəlik və digər yardım almaq;

Təkcə pensiyaçıların və əmək qabiliyyəti olmayan əlillərin xüsusi sosial təminat müəssisələrində ilk növbədə yerləşdirilməsi;

Dəymiş maddi və digər ziyanın ödənilməsi məsələsini qaldırmaq;

Pozulmuş hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəməyə müraciət etmək, əvvəlki yaşayış yerlərinə qayıtmaq hüququ.

Qaçqın statusu almış şəxs Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər üçün nəzərdə tutulan hüquqlardan istifadə edir və vəzifələr daşıyır. (3-3)

Azərbaycan ərazisinin iyirmi faizinin işğal olunmasına baxmayaraq dövlətimiz humanizim prinsiplərinə söykənərək sülh yolu ilə torpaqlarımızı azad etməyin tərəftəridir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdandan sonra qaçqınların və məcburi köçkünlərin pozulmuş hüquqlarının bərpa olunması istiqamətində mühüm addımlar atdı. Məhs Heydər Əliyevin diplomatiyası sahəsində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin əsl mahiyyəti, Azərbaycanın haqq səsi dünya ictimaiyyətinə çatdırıldı, Ermənistanın təcavüzkar siyasəti, işğalçılıq niyyətləri barədə məlumatlandırıldı. Məhs onun gərgin əməyi nəticəsində ABŞ Konqresinin müstəqil Azərbaycana bir başa yardım göstərməsini qadağan edən Azadlığa Dəstək Aktına ədalətsiz 907-ci düzəlişin icrası dayandırıldı. 1994-cü il sentyabrın 20-də Əsrin Müqaviləsi imzalandı. Nəfədən əldə edilən ilk gəlirdən qaçqınların və məcburi köçkünlərin mənzil probleminin həllinə xərcləndi. Heydər Əliyev məcburi köçkünlərin məskunlaşdıqları çadır şəhərciyinin ləğv olunması üçün əzmkarlıqla çalışdı. 2003-cü ildə Biləsuvar rayonundakı 5 çadır şəhərciyi ləğv olundu. Heydər Əliyev Ermənistan-Azərbaycan, dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar Ermənistan Prezidenti ilə 25, ATƏT rəhbərliyi, Mins qrupunun təmsilçiləri ilə 200-dən, 80 ölkənin dövlət başçıları ilə 500-dən çox görüş keçirtmişdir (4-APA). Doğma ocaqlarından qovulmuş soydaşlarımızın bütün qayğıları, problemləri Azərbaycan dövlətinin gündəlik qayğısına çevrilmişdir. Məhs Ulu Öndərin Siyasəti nəticəsində Azərbaycan dövlətinə humanitar yardımlar olunmuşdur. Həmin humanitar yardımlar nəticəsində məcburi köçkünlər üçün yaşayış məskəni salınmışdır. Ermənistandan deportasiya olunan Azərbaycanlılardan 49 nəfər divan tutulmaqdan qorxub qaçarkən dağlarda donmuş, 41 nəfər qəddarlıqla döyülmə nəticəsində öldürülmüş, 115 nəfər diri-diri yandırılmış, 16 nəfər güllələnmiş, 10 nəfər təhqirlərə dözməyib infaktdan ölmüş, 2 nəfər erməni hakimləri tərəfindən xəstəxanada öldürülmüş, 3 nəfər suda boğulmuş, 1 nəfər asılmış, 1 nəfər əzabdan qutarmaq üçün özünü asmış, 2 nəfərin başı kəsilmiş, 29 nəfər qəsdən avtomobil altında saxlanılmaqla öldürülmüş, 3 nəfər xəstəxanada olarkən tibbi xidmət göstərilməməsi nəticəsində öldürülmüş, 8 nəfər oğurlanmış və xəbərsiz itkin düşmüşdür. (5-2601/9) Ermənistanın törətdiyi beynəlxalq cinayətlər nəticəsində insan hüquqlarının pozuntusunun üçüncü aspekti isə Azərbaycan vətəndaşlarının silahlı münaqişə nəticəsində əsir və girov götürülməsi, habelə itkin düşməsi nəticəsində onlara məxsus subyektiv imkanların realizəşməsinə kobudcasına məhrum edilməsi ilə bağlıdır. Hətta Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi nəticəsində itkin düşmüş, əsir-girov götürülmüş şəxslərlə bağlı statistik məlumatlara diqqət yetirdikdə, onların sayının kifayət qədər çox və dəhşətli olduğu qənaətinə gəlmək mümkündür. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Əsir və itkin düşmüş, girov götürülmüş vətəndaşlarla əlaqədar Dövlət Komissiyasının 1 fevral 2018-ci ilə olan rəsmi məlumatına görə qeydiyyatından keçən itkin düşmüş şəxslərin sayı 3875 nəfərdir ki, onlardan 3165 nəfəri hərbiçi, 710 nəfəri isə mülki şəxsdir. İtkin düşmüş şəxslərdən 67 nəfəri uşaqlar, 265 nəfəri qadınlar, 326 nəfəri isə qocalar təşkil edir. (6-29) Yüzlərlə soydaşımız itkin və əsir düşmüşdür. Beynəlxalq humanitar hüquq əsir və girov düşmüş şəxslərin hüquqlarını qorumaqla məşğul olur. Xüsusi olaraq əsirlərə işgəncələrin verilməsini qəbul etmir. İnsan hüquqlarının kobudcasına pozulmasını, qeyri- insani hərəkətləri, köləlik, yaşamaq hüququnun pozulmasını rədd edir. Ermənistan dövləti tərəfindən belə faktların sayı olduqca çoxdur. 1992-ci il fevral ayının 25-dən 26-keçən gecə Xocalı şəhərində baş verən vəhşiliklərdir. Xankəndində yerləşən Rusiyanın 366-cı alayının köməkliyi ilə Xocalı şəhərinə hücum edib 613 nəfər öldürüldü, 1275 nəfər girov götürüldü, 487 nəfər ömürlük şikəst edildi. Onlardan 83 nəfər azyaşlı uşaqlar, 106 nəfər qadın, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq isə valideynlərindən birini itirdi. 1905-1918-ci illərdə törədilən soyqırım faktları Xocalıda təkrarlandı. Xocalı şəhəri yerlə-yeksan edildi. Mülki əhalini, günahsız uşaqları, qocaları, qadınları xüsusi amansızlıqla qətlə yetiriblər. Meyidlər tanınmaz hala salınıb, qulaqları kəsilib, gözləri çıxarılıb, qolları kəsilib və s. dəhşətli işgəncələr, insanlığa sığmayan hərəkətlər törədiblər. Soyqırım hadisəsindən sonra cinayətin baş verdiyi yerdə olmuş fransız jurnalisti Can İv Yunet demişdir ki, "Mən muharibələr haqqında, Alman faşistlərinin qəddarlığı haqqında çox eşitmişəm. Ancaq ermənilər 5-6 yaşlı uşaqları, mülki əhalini öldürməklə onları ötüb keçiblər" (7-2) Dünyanın nəhəng dövlətləri Xocalıda baş verən hadisələri soyqırım faktı kimi qəbul etmirlər. Bu bir həqiqətdir ki, ikili standartlar bu gündə mövcuddur. Soyqırım cinayətinə verilən tərifi nəzər salaq: Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 103-cü maddəsində deyilir: hər hansı milli, etnik, irqi və ya dini qrupu, bir qrup kimi bütövlükdə və ya qismən məhv etmək məqsədilə qrup üzvlərini öldürmə, qrup üzvlərinin sağlamlığına ağır zərər vurma və ya onların əqli qabiliyyətinə ciddi

zəzər vurma, qrupun bütövlükdə və ya qismən fiziki məhvinə yönəlmiş yaşayış şəraiti yaratma, qrup daxilində doğumların qarşısını almaya yönəlmiş tədbirləri həyata keçirtmə, bir qrupa mənsub olan uşaqları zorla başqa qrupa keçirmə.(8-81). Beynəlxalq Hüquqda Soyqırım cinayətinin təhlilinə nəzər salaq. Soyqırım genosid termini ilk dəfə əslən polyaq olan Rafael Lemkin tərəfindən işlənmişdir. BMT Baş Məclisinin 1946-cı ildə qəbul etdiyi 97 nömrəli qətnaməsində təsbit olunmuşdur. Bu cinayətin hüquqi əsasını 1951-ci ildə qüvvəyə minmiş və prinsipal müddəaları Soyqırım cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya təşkil edir. Konvensiyanın 2-ci maddəsində soyqırımın tərif verilməmişdir, bu tərif demək olar ki, hamılıqla qəbul edilmiş və bir neçə mühüm beynəlxalq sənəddə Yuqoslaviya və Ruanda, Beynəlxalq cinayət tribunallarının nizamnamələrində, Sülh və bəşəriyyətin təhlükəsizliyi əleyhinə cinayətlər məəcəlləsinin layihəsinin 17-ci maddəsində, bir çox dövlətlərin qanunvericiliyində olduğu kimi əks olunmuşdur (9-206). Konvensiyalarda yazılanlar bir daha sübut edir ki, Xocalıda baş verən soyqırım faktıdır. Beynəlxalq hüququn bütün prinsiplərinin kopudcasına pozulmasıdır. BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası işğal olunmuş ərazilərdən erməni silahlı qüvvələrinin dərhal və qeyri-şərtsiz çıxarılmasına dair 1993-cü il tarixli 822, 853, 874, və 884 nömrəli qətnamənin yerinə yetirilməsini, Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün bərpasının təmin olunması tələb olunmuşdur. Ən dəhşətli odur ki, Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində insanlığa qarşı amansız dərəcədə bu cinayəti törədənlər hələ də beynəlxalq cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmayıblar. 1999-cu ildə Ümummilli liderin BMT-nin "Ümumdünya Ərzaq Proqramı" təşkilatının baş qərargahına müraciətinə əsasən həmin təşkilatın Azərbaycanda fəaliyyət müddəti müstəsna hal kimi 2005-ci ilin sonuna qədər uzadıldı. Ulu öndərin xarici səfərlərində də bu məsələ daim ön planda yer alırdı və qaçqınların, məcburi köçkünlərin problemlərinin həlli istiqamətində konkret nəticələrə nail olunurdu. Ulu öndər Heydər Əliyevin 1997-ci ildə İtaliyada səfərdə olduğu zaman İtaliyanın ENİ şirkəti tərəfindən "Azərbaycanda yurdlarından didərgin düşmüş şəxslər və məcburi köçkünlər layihəsi" çərçivəsində 2,2 milyon ABŞ dolları həcmində qrant vəsaiti hesabına 1999-cu ilin noyabr ayında Azərbaycan hökuməti ACİP Azərbaycan ortaqlar şirkəti, İtaliyanın ENİ şirkəti və BMT QAK arasında imzalanmış üç tərəfli müqaviləyə əsasən köçkünlər üçün Xanlar rayonunda 234 ailə üçün 253 ev və sosial obyektlər, Beyləqan rayonunda 110 ailə üçün 124 ev və sosial obyektlər inşa edildi. Ağcabədi rayonu ərazisində Laçın qış yataqlarında (Taxtakörpü) 3500 nəfər üçün su xətləri çəkildi.(10-www.qmckd.gov.az). Dünya ictimaiyyəti bilməlidir ki, Ermənistan dövləti terrorizim, təcavüzkarlıq siyasəti yürüdən bir ölkədir. Bütün dünya ermənilərin terrorçu olmasını və hətta onların terrorçu təşkilatlarının cinayət əməlləri hamiyə məlumdur. 2001-ci ilin sentyabrında Avropa Şurasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin sədri İlham Əliyev bir daha yüksək tribunadan bəyan etdi ki, 33 terror aktı, metroda partlayışlar, qatarlarda, avtobuslarda, gəmilərdə, təyarlərdə partlayışlar və bunların nəticəsində iki min azərbaycanlı həlak oldu, 10 minlərlə adam ağır bədən xəsarəti almışlar. Azərbaycana həm də küllü miqdarda maddi ziyan dəymişdir. Bunu müxtəlif ölkələrin tarixçi alimləri öz əsərlərində qeyd ediblər. Məşhur Qafqaz tədqiqatçısı və tarixçisi V.L.Veliçko yazırdı: "Ermənilər haqqında çox-çox qədimlərdən pis fikirlər yaranıb və şübhəsiz ki, bu əsasız deyildir. Ona görə ki, əsaslı olmasaydı bütöv bir xalq haqqında həm də müxtəlif dövrlərdə belə bir fikir yarana bilməzdi". Tarixçi həm də qeyd edir ki, erməniləri "satqın"sözü ilə xarakterizə etmək daha yaxşı olar.(11,-168). Çox maraqlı bir fakt ondan ibarətdir ki, erməni müəlliflərindən Manuk Abeqyan yazır "Erməni xalqının əslisi nədir, necə və nə vaxt, harada və hansı yollarla o buraya gəlib, erməni olmadan əvvəl və sonra hansı tayfalarla əlaqədə olub, onun dilinə, etnik tərkibinə kim necə təsir göstərmiş? Bizim əlimizdə bunları sübuta yetirən aydın və dəqiq dəlillər yoxdur. Öz tarixini dəqiq bilməyən ermənilər görəsən hansı hakla Dağlıq Qarabağı öz əraziləri sayırlar? Ümumiyyətlə, xarici ölkə diplomatlarındada ermənilər haqqında çox pis fikir formalaşmış. Onlar erməni vəhşiliklərini sübuta yetirən bir qism fakt və məlumatlar açıqlamışdılar. Bunlardan biri admiral L.Brinson Markin C.L. Barton yazdığı 28.03.1921-ci il tarixli məktubudur. Məktubda qeyd olunur ki,"daşnaqlar hakimiyyətdə olduqları zaman türklərə, kürdlərə və tatarlara hücum məqsədi ilə əllərindən gələn hər şeyi etdilər, müsəlmanlara qarşı zorakılığa əl atdılar. Müsəlmanları qırmaqları, evlərini talan edib dağıtmaları, nəhayət türklərə hücum etmələri onları cavab tədbirləri görməyə vadar etdi....Erməni ordusunun Qarsdakı hərəkətləri amerikalarda onlara qarşı tam ikrah hissi oyatdı". "Mənim bir diplomat kimi ermənilərə qarşı heç bir qərəzim yoxdur, lakin onlara yazığım gəlir və müstəqil Ermənistanın yaradılması ideyasına inana bilmirəm....İnana bilmirəm ki, ermənilər öz xalqları idarə edə bilsinlər. Əgər hansısa başqa bir millət ölkənin bu hissəsində ermənilərin idarəçiliyi altına düşsə, onlar mütləq ermənilərin zülmünə və zorakılığına məruz qalmaq olacaqlar".(12, <https://wikipedia.org>). Rus diplomatı general Mayevskinin xatirələri "Ermənilərin törətdiyi kütləvi qırğınlar kitabıdır".Qarabağın tarixi kökləri antik dövrə gəlib çıxır. Bu Azərbaycanın tarixi əyalətlərindən biridir. Bu region Azərbaycanın vacib siyasi, mədəni, mənəvi mərkəzidir. Bədnam Qarabağ problemi ermənilər tərəfindən saxta idealar əsasında yaradılmışdır. Fransız alimi DE-BAN Ecməzdzin kilsiləsi haqqında: Ermənilərin qəhrəmanlığı barəsində bir şey eşidən olubmu? Onların azadlıq uğrunda mübarizələrinin adları haradasa həkk edilib? Heç yerdə çünki ermənilərin qəhrəmanları həmişə öz xalqlarının xilaskarlarından daha çox cəlladı olublar. Bizim qaçqınlar və məcburi köçkünlər öz torpaqlarına qayıdacaqlar. Lakin Ermənistan ikili standartlardan istifadə edir özünün işğalçı siyasətindən əl çəkmir. Ümid edirik ki, tezliklə beynəlxalq hüquq ikili standartlardan azad olunmaqla cəzasızlıq mühiti də aradan qalxacaq və beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət normaları tam gücü ilə fəaliyyət göstərəcəkdir. Artıq bir çox alimlər, mütəxəssislər, tədqiqatçılar, diplomatlar, jurnalistlər və s. nüfuzlu şəxslər Ermənistan-Azərbaycan müharibəsini təhlil etmişlər. Çox ədalətli araşdırmalar aparılmış Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın ərazisi kimi tanımışlar. Beynəlxalq hüquq Azərbaycan Respublikasının tərəfindədirsə, dövlətin apardığı siyasətlə üst-üstə düşsə, bəs nəyə görə dünya birliyi bu ədalətsizliyə göz yumur. Aprel döyüşləri özünün həcminə görə 12 may 1994-cü ildə razılaşdırılmış atəşkəs rejimindən sonra Azərbaycan qoşunlarının təmas xəttində baş vermiş ən böyük hərbi qarşıdurma idi. Aprel döyüşlərinin başlanması barədə müxtəlif fikirlər vardır. Döyüşlər əsasən 2 57 km uzunluğunda olan təmas xətti üzərində yönəldilmişdir. Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin yaydığı məlumata görə 2016-cı il aprelin 1-dən 2-nə keçən gecə və gün ərzində bütün cəbhə boyu Azərbaycan mövqeləri və yaşayış məntəqələri Ermənistan

silahlı qüvvələri tərəfindən güclü artilleriya atəsinə məruz qalıb. Bunun nəticəsində dinc sakinlərdən 2-si ölüb, 10 nəfər müxtəlif dərəcəli bədən xəsarətləri alıb. Mülki əhalinin öldürülməsi ordunu cavab addımları atmağa sövq etdi. Cəbhənin ən gərgin Ağdərə-Tərtər-Ağdam və Xocavənd-Füzuli istiqamətində yerləşən birliklər, artilleriya bölmələri və digər qoşun növlərinin birgə, əlaqəli fəaliyyəti nəticəsində qısa müddətdə Ermənistan silahlı bölmələrinə qarşı cavab tədbirləri həyata keçirdi. Ermənistan silahlı bölmələri cəbhənin müxtəlif istiqamətlərində 82 və 120 millimetrlik minaatanlardan və iriçaplı pulemyotlardan istifadə etməklə sutka ərzində atəşkəsi 127 dəfə pozub. Dörd günlük müharibə zamanı, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin birləşmələri Goranboy rayonuna və Naftalan şəhərinə təhlükə yarada biləcək Talış kəndləri ətrafındakı yüksəklikləri, eləcə də Seysulan məntəqəsini azad edib. Fizuli rayonu istiqamətində yerləşən "Lələ Təpə" adlanan yüksəkliyi ələ keçirdilər. Aprel ayının 5- saat 12-dən etibarən Azərbaycan-Ermənistan qoşunlarının təmas xəttində tərəflərin razılığı ilə əməliyyatlar dayandırıldı. Razılaşma Moskva şəhərində Azərbaycan –Ermənistan silahlı qüvvələrinin baş qərargah rəisləri arasında əldə edildi. Dörd günlük müharibə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin qələbəsi ilə yekunlaşdı. Həmin dövrdə xalq Ali Baş Komandirdən səfərbərlik əmrini gözləyirdi. Ordunun əzmkarlığını, şücaətini düşmənlə yanaşı digər dövlətlərdə gördü. Aprel döyüşlərindən sonra may ayında Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi üzrə ATƏT-in Minsk qrupuna həmsədrlik edən ölkə XİN –nin rəhbərlərinin iştirakı ilə Vyanada görüşüb, iyunun 20-də Sankt- Peterburqda Rusiya prezidentinin iştirakı ilə üçtərəfli danışıqlar keçiriblər. Görüşlər zamanı münaqişə bölgəsində etimad tədbirlərinin möhkəmləndirilməsi, insidentlərin aradan götürülməsi mexanizmlərinin yaradılması, ATƏT –in fəaliyyətdə olan sədri ofisinin genişləndirilməsi haqqında razılıq əldə edilib. Məcburi köçkünlərin az qismi Cəbrayıl rayonunun Cəbrayıl mərcanlı yaşayış məntəqəsinə qayıtmalı oldular. Bununla da, tarixən burada yaşamış dinc əhalinin öz doğma yurdlarına qayıtması Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin tam nəzarətinə keçmiş həmin ərazilərdə əsaslı yenidən qurma işlərinin başlanmasına şərait yarandı. Bu məqsədlə dövlət başçısı Cəbrayıl Mərcanlı kəndinin bərpası ilə bağlı görüləcək işlər çərçivəsində birinci mərhələdə 50 fərdi yaşayış evinin, məktəb binasının və müvafiq infrastrukturun tikintisi üçün Azərbaycan Respublikasının 2017-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ehtiyat fondundan Azərbaycan Respublikasının Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsinə ilkin olaraq 4,0 (dörd) milyon manat ayrılıb. Cənab Prezident İlham Əliyevin "Lələ Təpə" Cəbrayıl Mərcanlı da səfərdə olması bir daha göstərdi ki, Azərbaycan dövləti arxa cəbhədə, ön cəbhədə daim xalqla birdir. Məcburi köçkünlər üçün tam əsaslı şərait qurulur. Şanlı qələbə növbəti dəfə istər Erməni qəsibkarlarına, istər ikili siyasət yeridən dünyaya Azərbaycan xalqının və dövlətinin gücünü nümayiş etdirdi. Bu onu sübut etdi ki, sülh danışıqları nəticə verməyə torpaqlarımızı müharibə yolu ilə azad etməyə qadirdilər. Qəhrəmanları ilə məşur olam daim məğrur olan dövlət heç zaman təslim olmayacaq. Qaçqınlar və məcburi köçkünlər öz yurdlarına- yuvalarına dönəcəklər. Beynəlxalq hüquq işlək mexanizmə düşməlidir, İnsan hüquq və azadlıqlarına hörmət edilməlidir. Ərazi prinsipi bərpa olunmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Aşxdavar Əməkçi qəzeti 1999-cu il N=231, 2 noyabr, s 19
2. İnsan hüquqları Beynəlxalq Müqavilələr toplusu. Bakı, 1998, s 336
3. Qaçqınların və məcburi köçkünlərin statusu haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu – Bakı, 2003s 19
4. www –APA
5. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin 5 iyul 1999-cu il tarixli 2601/09 sayılı məktubu. BMT -51 sessiya 3-cü komitə, bənd 100. 30 oktyabr 1996-cı
6. Əmir Əliyev : Azərbaycan Beynəlxalq Cinayətlər Hədəfində: hüquqi təhlil. Bakı, 2018, s 176
7. World Health Organization (WHO). UN Bulletin, United N. Office in the Republic of Azerbaijan. Autumn 1997. s 1
8. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi Bakı, 2013, s 348
9. Lətif Hüseynov : Beynəlxalq Hüquq. Dərslik. Bakı, 2014, s 367
10. www.qmkd.gov.az/az/pages/5.html
11. https://az.wikipedia.org Dünya ictimaiyyətinin ermənilər haqqında olan fikirləri
12. V. Velicko- Qafqaz. Bakı, 1994, s 168
13. Положение беженцев в странах мира. Найти решение, УВКБ ООН. Интердиалект, 1996

The legal status of refugees and internally displaced people in the Republic of Azerbaijan

Summary

In the Convention, they shall apply refugees without discrimination on grounds of race, religion or country of origin. In Azerbaijan, the status of refugee, IDP and IDP could only be obtained by the parliament's decision in 1992 after Azerbaijan became an independent state. According to the resolution of the parliament of February 17, 1993, persons who have been granted refugee status or IDP have been exempted from all taxes. Refugees and internally displaced persons have brought enough problems for the Azerbaijani state. It has had a negative impact on the economic, political, social, educational and health sectors. At present there are about 1,200,000 refugees and internally displaced persons in Azerbaijan. The main reason for so many refugees in our country is the Armenian-Azerbaijani conflict.

**Юридическое положение беженцев и вынужденных
переселенцев в Азербайджанской Республике****Резюме**

В Конвенции они применяются к беженцам без какой-либо дискриминации по признаку расы, религии или страны происхождения. В Азербайджане статус беженца, ВПЛ и ВПЛ можно было получить только по решению парламента в 1992 году после того, как Азербайджан стал независимым государством. В соответствии с постановлением парламента от 17 февраля 1993 года лица, которым был предоставлен статус беженца или ВПЛ, были освобождены от всех налогов. Беженцы и вынужденные переселенцы принесли азербайджанскому государству достаточно проблем. Это оказало негативное влияние на экономический, политический, социальный, образовательный сектор и сектор здравоохранения. В настоящее время в Азербайджане насчитывается около 1 200 000 беженцев и вынужденных переселенцев. Основной причиной столь большого числа беженцев в нашей стране является армяно-азербайджанский конфликт.

Rəyçi: prof.H.Məmmədov